

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

سلسله تک‌نگاشت‌های
الگوی اسلامی ایران پیشرفت

نظریه اسلامی عدالت اجتماعی و عدالت اقتصادی

مهر ماه ۱۳۹۴

رهبر فرزانه انقلاب اسلامی:

باید در طراحی الگوی اسلامی-ایرانی پیشرفت
بر چهار عرصه‌ی فکر، علم، معنویت و زندگی تکیه شود
که در این میان، موضوع «فکر» بنیانی‌تر از بقیه‌ی عرصه‌ها است

در دیدار اعضای شورای عالی
مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت
۱۳۹۱/۱۲/۱۴

سرشناسه	: عیوضلو، حسین
عنوان و نام پدیدآور	: نظریه اسلامی عدالت اجتماعی و عدالت اقتصادی / حسین عیوضلو.
مشخصات نشر	: تهران: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۶۴ ص.
فروست	: سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: ۵۴.
شابک	: ۸-۴۱-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸-۵۰۰۰ ریال
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: یادداشت: ص. ۵۹ - ۶۱
موضوع	: عدالت
موضوع	: عدالت اجتماعی
موضوع	: اسلام و عدالت
موضوع	: عدالت اجتماعی -- جنبه‌های مذهبی -- اسلام
موضوع	: اسلام و اقتصاد
شناسه افزوده	: مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، انتشارات الگوی پیشرفت
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۴ ن ۹ع/ JC۵۷۸
رده بندی دیویی	: ۳۲۰۰۱۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۵۲۹۴۳

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت: نظریه اسلامی عدالت اجتماعی و عدالت اقتصادی

نگارش: دکتر حسین عیوضلو (عضو هیات علمی دانشگاه امام صادق (ع))

ناشر: نشر الگوی پیشرفت، وابسته به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت

نوبت چاپ: اول، مهرماه ۱۳۹۴

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۸-۴۱-۷۶۱۱-۶۰۰-۹۷۸

قیمت: ۵۰۰۰۰ ریال

تلفن: ۰۲۱ ۸۸۰۱۴۶۴۸ - ۰۲۱ ۸۸۶۳۴۰۰۸

www.olgou.ir

Email:olgou@olgou.ir

نشانی: تهران، خیابان جلال آل احمد، روبه‌روی بیمارستان شریعتی، شماره ۳
تمامی حقوق این اثر متعلق به مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت است.
مسئولیت دیدگاه‌های بیان شده در این تک‌نگاشت بر عهده مؤلفان محترم است.

پیشگفتار

تعیین مبانی، ارکان، چارچوب و مسیر پیشرفت کشور در نظام مقدس جمهوری اسلامی ایران باید با مشارکت گسترده و حضور همه جانبه دانشمندان، محققان، نخبگان دانشگاهی و حوزوی و جوانان این مرز و بوم صورت گیرد. به گواه تاریخ و تجارب گذشته، پیشرفتی همه جانبه و پایدار خواهد بود که مبانی اسلامی و اقتضائات ایرانی در آن توأمان مورد توجه باشد.

اینک مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت در آستانه اتمام سه سال تلاش‌های علمی، تخصصی و فکری درباره پیشرفت اسلامی ایرانی، برگزاری نشست‌های علمی و تخصصی، تاسیس اندیشکده‌های مرکز، انتشار صدها مقاله ارزشمند و تهیه نقشه راه تدوین الگو و انجام برخی از مراحل آن، در نظر دارد با هدف تولید دانش و گسترش و تعمیق ادبیات موضوعی در حوزه الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت، آثاری را به صورت تک‌نگاشت‌های علمی فاخر منتشر نماید. تک‌نگاشت نوشتاری تخصصی و نیمه مبسوط است که توسط یک پژوهشگر خبره در یک موضوع خاص نگاشته می‌شود. تک‌نگاشت از نظر حجم و محتوا حد فاصل مقاله و کتاب است و نویسنده با پردازش و تحلیل یافته‌ها و مطالعات تخصصی پیشین و افزودن یافته‌های پژوهشی جدید خود و تحلیل جامع و منسجم آنها افق‌های تازه‌ای را در زمینه مورد بررسی می‌گشاید.

سلسله تک‌نگاشت‌های الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت که در مجلدات مختلف منتشر می‌شوند، حاصل تلاش جمعی از استادان، اندیشمندان و محققان دانشگاهی و حوزوی است که مراحل مختلف نگارش، ارزیابی، ویراستاری، تدوین و انتشار را با نظارت متخصصان و اهل فن گذرانده است و در اختیار صاحب‌نظران قرار می‌گیرد. در پایان از مساعدت‌ها و تلاش‌های ارزنده نویسندگان تک‌نگاشت‌ها و داوران و مراکز مختلف علمی و پژوهشی که ما را در تهیه، تدوین و انتشار این سلسله یاری رسانند، تقدیر و تشکر می‌شود. امید است این محتوای علمی بتواند افق‌های نو و روشنی را در پیش چشم متخصصان دانشگاهی و حوزوی بگشاید و هر روز در طی مسیر تدوین و تحقق الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت گام‌های بلندتر و استوارتری برداشته شود.

فهرست

- بخش اول: مفهوم شناسی عدالت ۴
- تعریف مساله ۴
- معنای لغوی عدالت ۴
- معنای اصطلاحی عدالت ۴
- بخش دوم: ابعاد فلسفی و نظری نظریه عدالت ۶
- روش تبیین عدالت ۶
- الزامات نظریه پردازی عدالت ۶
- فرضیه‌هایی در مفهوم شناسی عدالت ۷
- فرضیه اول: مفهوم عدالت، مفهومی فطری، عقلی و قبل دینی است ۸
- فرضیه دوم: عدالت فضیلتی است که در شرایط ایده‌آل و وضع بایسته و به تعبیری در مدینه فاضله تحقق می‌یابد ۱۲
- فرضیه سوم: عدالت در حوزه مسائل اجتماعی و نظام‌سازی مستلزم توافق و قرارداد است ۱۴
- بخش سوم: عدالت اجتماعی ۱۷
- نگرش‌های عدالت اجتماعی در ایران ۱۸
- بخش چهارم: عدالت اقتصادی ۲۳
- بخش پنجم: قواعد و معیارهای عدالت اقتصادی ۲۴
- قواعد و نظریه‌های منابع محور ۲۴
- برابری چه چیز ۲۵
- کالاهای اولیه (Primary Goods) ۲۵
- برابری فرصت‌ها (Equality of opportunities) ۲۶
- دیدگاه اسلامی ۲۶
- قواعد و نظریه‌های فرآیند محور ۲۷
- نظریه انتساب و تعلق ۲۸
- نظریه استحقاق و شایستگی ۲۸
- نظریه انصاف و تناسب ۲۹

- نظریه اسلامی..... ۲۹
- قواعد نتیجه محور و غایت‌گرا ۳۱
- نظریه اسلامی در بیان قواعد نتیجه محور (پسینی) عدالت اقتصادی..... ۳۱
- بخش ششم: جمع‌بندی دیدگاه اسلامی (نظریه اسلامی عدالت اجتماعی و اقتصادی) ... ۳۴
- منابع..... ۴۰
- یادداشت‌ها..... ۴۴

خلاصه

عدالت رعایت استحقاق، شایستگی، سهم و نصیب است. مصادیق عدالت بر اساس اقتضای آن متفاوت است. اقتضای عدالت به طور پیشینی، «برابری» و «مساوات» است اما چنانچه حقوقی مشروع کسب شود این حقوق به صاحبانش تعلق دارد و لذا در این موارد معیار عدالت، رعایت «استحقاق» و «شایستگی» و ایجاد امنیت برای «اکتساب» است. البته از آنجا که اصول و موازین عدالت اغلب به درستی اجرا نمی‌شود و عملاً «شکاف طبقاتی و تبعیض اجتماعی در جامعه به وجود می‌آید. در این موارد لازم است به نحو «پسینی» برای همه شرایط و امکانات یکسان ایجاد شود، نابرابری‌های غیر موجه درآمدی از طریق سیاست‌های مالیاتی، اعطای یارانه‌های هدفمند و سازوکارهای بیمه‌ای جبران شود و مخاصمات و ادعاها به نحو مقتضی حل و فصل گردد. اجرای عدالت یا تحقق آن در جامعه در عین ایجاد رضایت اجتماعی باعث رشد و پیشرفت اقتصادی می‌گردد. در این نوشتار با بهره‌گیری از نظریات عدالت اجتماعی و اقتصادی در مکاتب مختلف، به نحو اجمال اصول و معیارهای عدالت اجتماعی و اقتصادی در چارچوب شریعت اسلام با استفاده از دلالت آیات و روایات و نظرات متفکران و صاحب‌نظران اسلامی و در چارچوب نظریه‌های اقتصاد اسلامی مورد شناسایی و بحث واقع می‌شود و در نهایت دلالت‌های کاربردی آن به اختصار مورد اشاره واقع می‌شود.

بر این اساس در این مجموعه بعد از واژه شناسی عدالت به ابعاد نظری و فلسفی عدالت و دلالت‌های آن در نظریه‌پردازی عدالت پرداخته می‌شود. با این رویکرد دلالت‌های مهم مفهومی عدالت در قالب سه فرضیه بیان شده است. همه این فرضیه‌ها و همین‌طور مباحث بعدی با تکیه بر نظرات معتبر علمی و دیدگاه‌های اسلامی تبیین گردیده است. در بخش سوم و چهارم به تعریف اجمالی عدالت اجتماعی و اقتصادی پرداخته شده و در

مرحله بعد برای نیل به تبیین روشن و قابل فهم از عدالت اقتصادی و به منظور نیل به نظریه اسلامی قواعد و معیارهای عدالت اقتصادی معرفی شده و در زیر مجموعه هر یک از قواعد و معیارها به دلالت‌های کاربردی هر یک از آنها اشاره گردیده تا از این طریق در مراحل بعدی امکان شاخص سازی و پایش هر یک در حوزه‌های اجرایی فراهم شود. این مجموعه به عنوان طلیعه‌ای برای ورود علمی به موضوع عدالت اقتصادی از منظر اسلامی تلقی می‌گردد و لذا بدیهی است به عنوان مطلع بحث این کار دارای نواقص متعددی است و امیدواریم با همت مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت این نوع اقدامات بازگشاینده راه برای نیل به نظریه جامع و کامل اسلامی عدالت اقتصادی باشد.

کلید واژه‌ها: روش‌شناسی نظریه پردازی عدالت، عدالت اجتماعی، عدالت اقتصادی، معیارهای عدالت اقتصادی، نظریه اسلامی عدالت اقتصادی.